juures tuleb juba iseseisev vormiotsing märgatavalt esile, sihikindla pöördumisena põhjamaa (soome) stiili poole.

Viimase poolsajandi hoonestuse teisel ja kolmandal tõusulainel on Tartu ühtlasi siirelinnaks saanud. Viimasega kaasus linnasisemuses omnibuseliiklemise avamine, teisega aga kasthoonete ning püstikute tekkimine, missugune nähtus kodumaa linnades tagasihoidlikult esineb. Tallinnas kui meie suuremas siirelinnas kohati küll märgatavalt (näit. end. Politseiväljal), tõusevad kasthooned ja püstikud Tartus vaid hajusalt ning üksikult. Tüübilisim kastmaja — püstnurgik — esineb Vabriku uuli ääres ja mainib Lääne tööstuslinnades tekkinud üürikasarmuid. Rohkem on esitatud siiski uuem *étage*-elamu. Need on vertikaalse rõhutamise, katusemurdmise (murdviil, murdpoolkelp, millede pealmised osad leepjad, murtud osad aga järsud) ja uljumise ning taandumise läbi vormitud jõukamate elanikkude suuremakorterilised elamud, mis esinevad kas linnasüdames või Toomitagusel, hõredama korteristamise raioonis (Tiigi uul, Jaama väljak, Promenaadi uul, Barklai puistu ümbrus), kus nad, vaheldudes ja olles teravas vastolus vanemate lampvormidega, jätavad isepärase mulje (45. jt. joon.: Promenaadi uul. Vasakul kastmaja, paremal püstik, keskel möödunud sajandi esimeselt poolelt säilinud lampsiruk). Ainult Barklai puiestiku ümbruses, kus neid rohkem, moodustavad nad midagi tervikutaolist.

Üldse on linna kasvamisel ka linnasüda tublisti teisenenud. Seda küll rohkem remontide, juurde- ja peale-ehituste kaudu, kui uute vormide läbi. Seetõttu on linnasüda küll võrdlemisi ühtlaselt säilitanud möödunud sajandi alupoole ehitusilme. Ääril aga, kus moodsad ehitised asendavad vanu, osutab ta noore siirdumise pilti. See esineb kõige pealt seal, kus linnasüda on puhandanud fortifikatsioonijoonele levinud puissõõri, s. o. Promenaadi—Riia—Aleksandri uuli joonel. Iseendast on viimane nähtus tähelepandav. Vaatleme asulat üldiselt, siis näeme, et rahvastamismassi raskekaal kaldub läände, lõunasse ja edelasse. Linna kasvamise ning laienemise *resp.* elu- ja töökoha progressuva eraldumise tulemuseks on olnud mitte üksi üürimajade tekkimine, vaid — mis ümbruspildis pea-asi — linna liigestumine ärilaks, töölaks ja korterlaks, — probleemid, mida oleme üksikasjalisemalt sõelunud juba toimingu käsitelus. Siin olgu vaid niipalju alla kriipsutatud, et geneetiline nähtus asula valdava läände / edelasse / lõunasse suundumuse näol on ka linnasüdant ja ärilat i n d u t s e e r i n u d samas suunas. See nähtus on seda huvitavam, et siirelinnades on city enamasti püsinud keskaegse linna kindlusvööte piires. Saksamaal on linnade statistiliste keskasutiste ankeedid tulemuse annud, et endise kindlusasula piirijoont võib võtta kui päris city *resp.* citykeha piiri (140) (141) (204). See reeglipärane nähtus ei ole aga alati maksev. Väikese erandiga on tegemist Stuttgardis (140) (167) ja Magdeburgis, kus city täiesti ei ühti vanast fortifikatsioonijoonest piiratud alaga. Seda näeme ka Tartus, kus vallistikust seespool on säilinud vanailmeline ning liiklemissoigune Jaani kiriku tagune, kuhu city pole oma teisendava mõjuga ulatunud, kuna lõunas — vastupidi — ärila on üle kindlusvööte tunginud. Ja see ongi loomulik ning arusaadav: juhul, mil ta linna laienemisel ning arenemisel enam-vähem kontsentriliselt kujunes vanema kindlustatud keskuse ümber, langevad city kui tsentraalitud momendil moodustunud linnaosise piirid enam-vähem kokku eelmisega, — esineb aga teatud lokaalseil või ajalisil tingimusil linna levimine juhitud suunas, siis toimub ka city induktsioon üle endise fortifikatsioonijoone. Tartu väikese linnasüdame juures

Tartu, lk. 382